

Els patrimonis

Andreu Bover

UN DIA UN AMIC, mentre vàiem aquests testimonis, aquest ric patrimoni que l'acció de l'home ha deixat al bosc, que les generacions anteriors a la nostra hi ha deixat, es preguntava en veu alta: què hi deixarem nosaltres al bosc, què en quedarà del pas de les nostres generacions, quins elements patrimonials hi deixarem?

Ja no necessitem ni guardar el glaç, ni cremar feixines per fer calç, ni desviar l'aigua dels rius per moure molins, ni fer d'alquimistes amb la sorra i el foc per fabricar vidres... Ha passat el temps de construir pous, rescloses, escairadors, sínies, ponts, palanques...

A nosaltres ni ens toca perquè no ho necessitem. Però el que sí ens toca, en canvi, és assegurar, permetre que aquest patrimoni perdi. Ja no hem de construir aquestes voltes que semblen desafiar la gravetat ni plantar grans fites... però en canvi hem d'assegurar que les que hi ha se salvin, que no tots els molins s'ensorrin, que no totes les voltes dels pous de glaç baixin...

Serà un homenatge a tota la gent, humil i anònima, que havia treballat i viscut en aquests boscos... Participar en la recuperació d'aquest patrimoni tan proper, tan a l'abast, permet reforçar el sentiment de pertinença i d'identificació amb un territori. Fer-ho de manera participada, amb implicació directa de petits i grans, ajuda a la cohesió social, al contacte entre generacions...

Les Gavarres són ja una zona de lleure i el gran pulmó verd del litoral gironí. Hem de mirar que amb la recuperació del seu patrimoni etnològic i cultural ens ajudin a incrementar l'atractiu dels seus municipis.

Que els seus municipis es beneficiïn de l'interès general cada cop més gran cap als temes culturals i naturals.

Detall exterior del pou de glaç de Vilanna (Besanó).

[Aquest text és de Josep Matas i Balaguer. Cruïlles, 22 de març de 1997. Acte de cloenda de l'inventari del programa «Gavarres: Memòria i Futur»].

EN AQUEST ARTICLE em proposo únicament fer una sèrie de reflexions a l'entorn de diferents esdeveniments que han passat recentment i que poden ser un punt de partida per plantejar alguns dels problemes vinculats amb el nostre patrimoni i apuntar alguna solució que pugui ajudar a conservar-lo i a potenciar-lo. Val a dir que aquestes reflexions no són meves, sinó que han sorgit arran de l'execució de l'inventari del patrimoni etnològic de Catalunya promogut pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, i que hem comentat i compartit a vegades amb els meus col·legues i amics Assumpta Fabré i Josep Matas.

La sentència recent del senyor Puigneró arran dels abocaments incontrolats en el riu Ter demostra que la normativa orientada a la protecció del patrimoni natural i la seva aplicació quan és transgredida està molt més desenvolupada i reglada que no pas la normativa directament relacionada amb el patrimoni cultural. Hom diria que la sensibilització cap al patrimoni natural està molt més arrelada en el si de la nostra societat que no pas la sensibilització pel patrimoni cultural, que, tot i que s'hi observen alguns símptomes de canvi, encara continua essent l'ocupació d'uns quants lletraferits.

Quan sentim notícies en els mitjans de comunicació parlant de «delictes ecològics» no se'ns fa estrany, i fins i tot podem arribar a entendre les conseqüències i els càstigs que es poden aplicar. En canvi, el «delicte cultural» de fet no existeix, no és una notícia que mereixi titulars importants en els mitjans de comunicació, entre altres coses perquè la

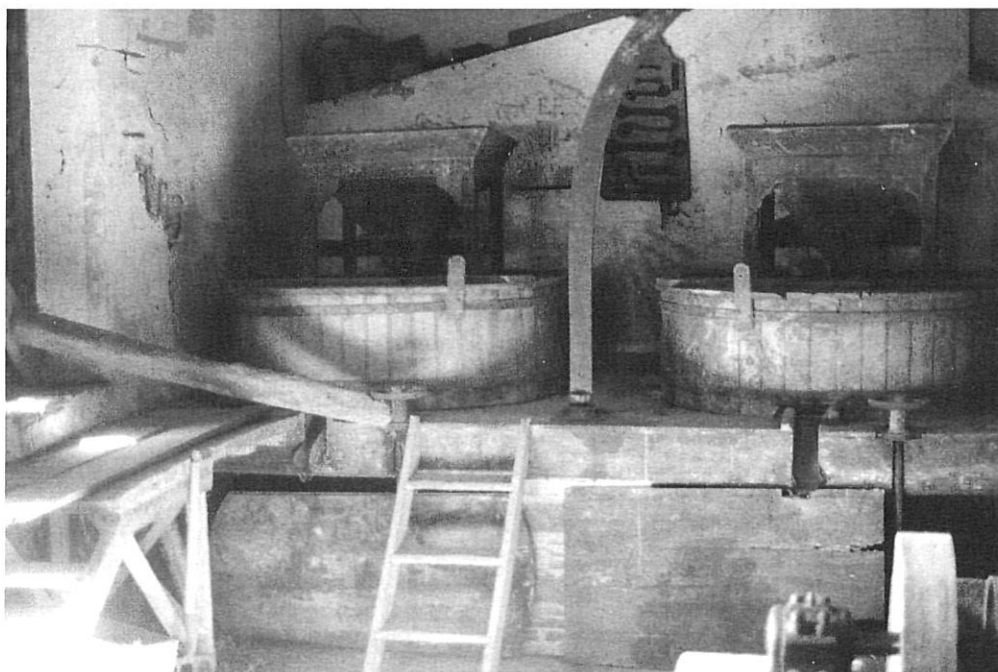
*Molí d'en Ribes
(Sant Sadurní de l'Heura).
Detall d'unes teules pintades.
Hom creia que aquestes teules
exercien protecció
sobre la farina.*

sensibilització cap a aquest tipus de delicte és molt menor. L'enderrocament d'un forn de calç, d'un pou de glaç o d'un molí, tot i la seva importància com a testimonis materials d'unes formes de vida passades, resulta una notícia poc vistosa i atractiva per a la majoria dels nostres ciutadans. En aquest sentit el missatge ecologista ha quallat molt més que el missatge «històric», i ara mateix la sensibilització en aquest darrer camp està força lluny respecte al primer.

Quines són les raons que explicarien aquestes diferències entre dos àmbits patrimonials, que si bé són diferents, en molts casos resulten complementaris?

Simplificant molt, i per tant amagant part de la veritat, m'atreveria a dir que la defensa del patrimoni natural s'ha fet d'una manera molt intel·ligent, i a vegades també messiànica,

Molí de farina prop de la riera de Santa Coloma de Famers. Detall de les tremuges on es disposava el gra de farina i de les caixes de fusta que amaguen les moles.

intentant fer arribar a la societat que la seva protecció és la millor garantia per poder assegurar un futur millor. El missatge «naturalista» assegura una millor qualitat de vida per al conjunt de la societat, i aquesta circumstància ha exercit una gran influència i una gran sensibilització. En canvi, el patrimoni històric i cultural, tot i que es comencen a observar alguns símptomes de canvi interessants, no ha sabut arribar a la societat amb la contundència que ho ha fet el missatge «naturalista». La seva defensa ha estat presidida per arguments «historicistes» i romàntics que el que han fet és allunyar-lo encara més del conjunt de la societat. És a dir, la protecció del patrimoni històric i cultural es justificava únicament per raons culturals: la seva antigor, la seva estètica, la seva representativitat, etc. Aquests criteris, que són de totes totes molt importants, no han estat entesos per la societat, i molt sovint s'ha vist la defensa d'aquest patrimoni com la iniciativa d'uns quants lletraferits. És a dir, mentre el missatge naturalista reverteix directament en benefici del conjunt de la societat i per tant la seva aplicació és molt més fàcil, el patrimoni històric i cultural ha implicat sectors més minoritaris que han incidit poc, en general, dins la col·lectivitat.

Val a dir que l'objecte d'estudi d'uns i altres té característiques molt diferents. El patrimoni natural és quasi sempre un patrimoni orgànic, viu, mentre que el patrimoni històric i cultural és inorgànic, és un patrimoni sense vida. Aquesta circumstància també ha afavorit i ha condicionat la visió que ha dominat aquests dos àmbits patrimonials. El primer s'ha concretat amb grans avenços en la protecció d'espais naturals, gairebé sempre amb el suport d'importants moviments d'acció, mentre que el segon ha avançat força menys, en tant que la societat no se l'ha fet seu.

Les intervencions que l'Administració ha portat a terme s'han dirigit sobretot a salvaguardar el patrimoni monumental.

Aquestes actuacions, d'altra banda necessàries, són generalment molt costoses, i tenint en compte l'escassetat de recursos que hi ha en el camp de la preservació i la conservació patrimonial, han impedit l'acció cap a altres àmbits patrimonials mobles més modestos. Els pous de glaç, els molins fariners, els forns de calç, els forns de rajols, les rescloses d'aigua, els camins rals, les sínies, etc... són elements patrimonials que corren el risc de desaparèixer, atès que malauradament encara resten esglésies romàniques i tot un gruix de patrimoni monumental per restaurar, cosa que ofega qualsevol capacitat de poder intervenir en

Detall interior
del pou de glaç
de Vilanna
(Bescanó).

aquest patrimoni més «petit» però no per això menys important.

Aleshores, ¿qui ha d'actuar sobre aquest patrimoni «petit»? No haurien de ser les administracions locals les que haurien de vetllar per la preservació i conservació d'aquest patrimoni? És evident que són les administracions locals les que tenen millor coneixement del seu territori i per tant les que poden saber on es localitzen aquests elements i en quin estat es troben, però sovint el dia a dia d'aquestes administracions impedeix actuacions en el seu benefici, i és més coherent i comprensible per a la comunitat que esmercin els seus recursos a asfaltar carrers que no pas a preservar un forn de calç o un pou de glaç. També s'ha de dir que en els llocs on hi ha museus de caràcter territorial es dediquen línies d'actuació encaminades a inventariar, conèixer, sensibilitzar, divulgar i fins i tot catalogar aquests elements patrimonials, però a vegades els seus esforços són desproporcionats pels resultats que assoleixen.

A les dificultats econòmiques s'afegeix la incomprensió per part de la societat, que veu les intervencions en el camp del patrimoni cultural com guiades pel romanticisme, i al capdavant com poc «útils» i per tant innecessàries.

Aleshores, una de les possibilitats per fer possible la recuperació d'aquest patrimoni «petit» passa perquè reverteixi en beneficis materials i socials a la societat; aquesta és probablement la millor campanya de sensibilització que podem oferir. La creació de recorreguts i itineraris que vinculin aquests elements patrimonials amb cases de colònies, restaurants o cases de pagès especialitzades en l'acolliment turístic –aprofitant aquesta onada cada cop més forta i de caràcter estructural que és el fenomen del turisme verd o l'ecoturisme– és una possibilitat magnífica que hem d'intentar aprofitar. Si s'aconsegueix fer veure que el nostre patrimoni és història, cultura, però alhora que els nostres elements patrimonials també són recursos, és a dir, que el patrimoni és passat però també present, hauréu fet un gran pas endavant per la seva protecció i preservació.

Andreu Bover és coordinador del programa
«Gavarres: Memòria i Futur»
i professor associat d'antropologia
a la Universitat de Girona.